

F I G Y E L Ő

A lateráni béke.

(Carlo Alberto. Biggini könyve: *Storia inedita della Conciliazione*, Milano, 1942, Garzanti, 8-adr. 449 l.)

A XIX. század nagy szellemi, politikai és társadalmi átalakulása egész Európában felvetette valaminő formában az Egyház és az Állam viszonyának kérdését. A megoldás a középkori feudalizmusnak és az újkori abszolutizmusnak hagyományait tüntette el mindenütt, és ma történelmi távlatból tekintve ezeket a küzdelmeket, tárgyilagosan állapíthatjuk meg, hogy az Egyház szellemi szabadságának biztosítása az Állam javát és a társadalmi rend és béke erősödését szolgálta.

Az Egyház és az Állam új viszonyának kialakítása minden országban több-kevesebb politikai harccal járt. Legélesebb volt ez a küzdelem Itáliában, ahol az új olasz királyságban egyesült olasz nép nemzeti céljait kellett összhangba hozni a pápaság supernacionális állásának biztosításával. A nacionális és szupernacionális céloknak ez a bonyolult együttese először kibékíthetetlennek látszó ellentétet teremtett a pápaság és az olasz nemzetállam között. Cavour kísérlete, hogy megteremtse a kiegyenlítést a „szabad egyház a szabad államban” elve alapján, már csak Cavour korai halála miatt sem sikerült, pedig a risorgimento olasz államférfiai közül egyedül ő rendelkezett akkora politikai tárgyilagossággal és tekintéllyel, hogy a békét a pápaság és az új olasz királyság között megalkothatta volna. A kiegyenlítés lehetetlenné vált és akkor az olasz királyság egyoldalú aktsussal, Róma elfoglalásával, ami a német-

francia háború kitörését követően 1870 szeptember 20-án történt, fejezte be Olaszország egységesítésének tényét.

Az ellentét ekkor áthidalhatatlannak látszott a pápaság és Olaszország között. A kérdést azonban egyáltalán nem oldotta meg Róma elfoglalása. A pápa szabadsága és minden politikai hatalomtól való függetlensége nem csak a világ katolikus hívőit érdekelte, hanem az államokat is, katolikus vallású állampolgáraik miatt. A római kérdés tehát megoldatlan komplexumként szerepelt az európai politikában, amely különösen Olaszországnak a hármasszövetség másik két államához, Németországhoz és a Habsburg-monarchiához, valamint Franciaországhoz való viszonyát befolyásolta erősen. Megoldást találni azonban az 1870 utáni félszázadban szinte lehetetlennek látszott. Az olasz baloldal és a szabadkőművesség uralkodott Itália felett és ennek egyházellenességére a pápaság intranzigens engesztelhetetlenséget mutatott. Időnként kritikus helyzetek is állottak elő. XIII. Leo több ízben is gondolt Róma elhagyására, tervéről főleg I. Ferenc József közbelépésére mondott le. Később a Rómában székelő két hatalom helyzete engedett feszültségéből, az olasz katolikusoknak a századforduló után felnőtt nemzedéke már megtudta egyeztetni patriotizmusát vallásos felfogásával; ezen elvek alapján vett részt az olasz politikai életben is.

A megegyezés azonban csak a fasizmus uralomra jutása után, a megváltozott politikai légkörben jött létre. Mussolini, mint jó olasz hazafi is nagyfontosságúnak látta a megbékélést a pápaság és Itália

között. Ebben a felfogásában találkoztott a Vatikánnak azzal a nézetével is, hogy az olasz katolikusok szempontjából is kívánatos végleges megegyezést teremteni az Egyház és az Állam között.

XI. Pius pápa és Mussolini egyező nézete nyomán indultak még 1926 őszén a bizalmas tárgyalások, amelyek az 1929 február 11.-én a lateráni palotában Gasparri bibornok-államtitkár és Mussolini által aláírt egyezményhez vezettek. A lateráni egyezmény két részből állott. Az egyik az 1870.-i egyoldalú olasz aktus okozta szakítást küszöbölte ki. Ez az egyezmény tulajdonképpen hat évtized után készült békeszerződés, mely rendezte a pápa szuverenitása alatt álló Vatikánváros állam területi kérdéseit, továbbá bizonyos pénzügyi vonatkozású dolgokat is. Viszont ugyanakkor aláírták egy konkordátumot is Olaszország és a Szentszék között, amely a katolikus egyház jogi helyzetét biztosította és egyik láncszeme volt annak a vatikáni politikának, amely, különösen XI. Pius uralkodása alatt, az Egyház és az Állam viszonyát konkordátumokkal akarta szabályozni Európában régi és új államaiban egyaránt. A konkordátum egyes pontjainak, különösen az ifjúság nevelésére és az Actio Catholica működésére vonatkozóaknak értelmezése körül még támadtak bizonyos nézeteltérések a Vatikán és az olasz kormány között, ezek azonban mindkét fél jóindulatú tárgyalásai következtében rövid időn belül kiküszöbölhetők voltak.

A római kérdésnek igen nagy irodalma volt, hiszen évtizedeken át foglalkoztatta az európai közvéleményt. Elég legyen itt Hubert Bastgennek a kérdés irodalmát összegező három kötetes munkájá-

ra (Die römische Frage) utalni, amely a római kérdés megoldása érdekében az első világháború alatt német részről felvetett tervek hatása alatt készült. A magyar irodalomban Sipos István és Balanyi György foglalkoztak behatóbban a római kérdés mibenlétével és történetével.

A lateráni egyezményeknek is igen erős visszhangjuk támadt a magyar sajtóban és a közvéleményben, amely nagy örömmel látta ennek a nehéz és súlyos kérdésnek megoldását a baráti Olaszország és a Szent Szék között, hiszen iránta Magyarország Szent István óta hódolattal viseltetett. Az egyezmények beható magyarázatát Polzovics Iván munkája tárta a magyar közönség elé.

Mindössze tizennégy év múlt el a lateráni béke megkötése óta, a világesemények gyors fejlődése azonban e rövid idő alatt is megváltoztatta Európa politikai arculatát.

A Szent Szék és Olaszország között megkötött lateráni béke azonban a világ viharai közben is állandónak és megingathatatlanak bizonyult. Ezt a ragaszkodást a lateráni egyezményekhez nagyon világosan bizonyítja a jelenlegi olasz nemzetnevelésügyi miniszternek, Carlo Alberto Biggini-nek, előttünk fekvő testes kötet is.

Biggini, miután bevezetésében reámutat arra, hogy a lateráni egység milyen mértékben szolgálja mindkét fél javát, különösen kiemeli Mussolini jelentőségét az Egyház és Állam viszonyának rendezésénél. Majd rövid, de a lényegét világosan kiemelő fejezetben mutatja be a risorgimento és a fasizmus álláspontját a római kérdéssel szemben. Rövid történeti áttekintés ez Cavourtól Mus-

soliniig. Egy rövid fejezetben az Egyház és Állam viszonyát tárgyalja a fasiszmus uralomra jutásától Mussolininak 1926 május 4.-én kelt leveléig, amelyben az olasz miniszterelnök Rocco miniszterhez szólva kifejti hajlandóságát a kérdésnek kétoldalú szerződés útján való rendezésére.

Munkájának gerincét azonban, a kötetnek több mint felét, az előkészítő tárgyalások anyagának is mertetése, a különböző tervezetek szövszerinti közlése alkotja. Ez Biggini munkájának legfontosabb része, ami munkáját maradandó értékű történeti forrásgyűjteménnyé teszi. Az egyes részletek megoldására nagyon sok tervezet készült a tárgyalások során, amelyeket a Szent Szék részéről a mostani pápa testvére, Pacelli ügyvéd, Mussolini megbízásából pedig Barone államtanácsos folytattak 1926 őszétől egészen az egyezmény létrejöttéig. E számtalan variánst, amelyek nagyon sok esetben magukon viselik Mussolini javításainak, kézjegyeinek nyomát, közli és tárgyalja Biggini munkájában, amivel a történetírás előtt is fellebbenti a fátylat ezen nagy titok-

ban folytatott tárgyalások részletei felett is. A kép teljes természetesen csak a vatikáni akták majdani közzétételével lesz, de már Biggini is oly gazdag és minden részletre kiterjedő anyagot közöl, hogy a tárgyalások menete világosan áttekinthető.

A lateráni békének külföldi viszhangjával, majd a konkordátum egyes, már említett szakaszainak értelmezése körül folytatott tárgyalásokkal Biggini már csak röviden foglalkozik. Ezek a fejezetek a kérdés teljes tárgyalására nem is tartanak igényt. Érdekes és különösen a nem olasz olvasó számára sokat mondó az utolsó fejezet, amelyben a szerző a fasiszta állam és a Szent Szék politikája között az együttműködés, a békés együttélés lehetőségeit elemzi egyes olasz theoretikusok (Mario Bendiscioli, Capogrossi) művei nyomán.

Biggini munkája nemcsak nagy értékű történeti forrásgyűjtemény, de fontos fejezet napjaink politikai eszméinek történetéből is. Minden tekintetben megérdemli a magyar közönség érdeklődését.

TÓTH LÁSZLÓ